

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 STOCKHOLM

Beslut

Datum 2018-11-05
Dnr RAÄ-2018-2905

Ändring av skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Kurrholmens fästningstorn, Karlskrona 2:41, Karlskrona kommun, Blekinge län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för Kurrholmens fästningstorn.

Redogörelse för ärendet

Kurrholmens fästningstorn är statligt byggnadsminne sedan 1935 med av regeringen 2005 fastställda skyddsbestämmelser. Riksantikvarieämbetet bedömer att dessa bör uppdateras så att även mark i anslutning till fästningstornet omfattas av skyddsbestämmelser med förbud mot nybebyggelse.

Ett förslag till ändring av skyddsbestämmelserna remitterades 2018-08-20 till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk som inte haft något att erinra mot förslaget.

Beslut i detta ärende har fattats av riksantikvarien Lars Amréus efter föredragning av handläggaren Jan Karlsson. Även överantikvarien Knut Weibull, avdelningschefen Qaisar Mahmood och t.f. enhetschefen Solveig McKenzie har varit med om den slutliga handläggningen.

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Lars Amréus

Jan Karlsson

Bilaga:

Skyddsbestämmelser med bilaga

Kopia till:

Länsstyrelsen i Blekinge län

Blekinge museum

Karlskrona kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

Bilaga 1, RAÄ dnr RAÄ-2018-2905, 2018-11-05

Ändring av skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Kurrholmens fästningstorn, Karlskrona 2:41, Karlskrona kommun, Blekinge län

Det statliga byggnadsminnet Kurrholmens fästningstorn omfattar det område som avgränsats på bilagan.

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Mark inom området får inte väsentligt ändras. Anläggningen ska hållas fri från tillkommande vegetation, röjning för skottfält ska göras i den utsträckning som behövs för att försvarsuppgiften ska kunna förstås. Fundament efter tidigare försvarsanordningar liksom stenlagda gångvägar och bryggor som finns inom det avgränsade området ingår i byggnadsminnet. Området får inte ytterligare bebyggas.
2. Byggnadsminnet ska vårdas och underhållas så att det inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till dess egenart.
3. Byggnaden får inte helt eller delvis rivas, byggas om eller byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
4. I byggnaden får stommen inte rivas, byggas om, göras ingrepp i eller ersättas med andra material.
5. Ingrepp i eller ändring av äldre planlösning eller äldre fast inredning får inte göras. Även äldre invändiga ytskikt får inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras. Även invändigt underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart och med sådan varsamhet att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *vård och underhåll av anläggningen* avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla tekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla anläggningen i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av alla takytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till anläggningens egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en anläggning, byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä, framställning av fönsterglas och applicering av puts och färg.

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med förändring avses till exempel rivning av väggar, trappor, upptagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning, eldstäder och kakelugnar.

Med *ytskikt* avses samtliga lager av färg, tapeter, puts och obehandlade ytor.

Motivering

Karlskrona är ett utomordentligt väl bevarat exempel på en örlogsstad inspirerad av anläggningar i andra länder. Karlskrona har i sin tur tjänat som förebild för andra anläggningar i Europa med liknande uppgifter. Örlogsbaser spelade en viktig roll under de århundraden när storleken på ett lands flottstyrka var en avgörande faktor i europeisk realpolitik, och Karlskrona är den bäst bevarade och mest kompletta av dem som finns kvar.

Under stormaktstiden på 1600-talet ökade behovet av en flottbas i Sydsverige för att kunna hålla ihop och försvara landet, som omfattade nuvarande Finland, Estland, Lettland samt områden i norra Tyskland. Till Karlskrona kallades tidens främsta experter i befästningskonst under ledning av Erik Dahlberg för att bygga upp en modern flottbas med nya tekniska lösningar. Staden anlades enbart med tanke på det strategiska läget mitt i Östersjön.

Karlskrona grundades 1680 och var en av den tidens modernaste och mest effektiva flottbaser. Stadens skeppsbyggeri, arkitektur, stadsplanering och anläggnings- och försvarsteknik väckte under 1700-talet stor uppmärksamhet i hela Europa. Den teknologiska och arkitektoniskt säregna varvsanläggningen var under mer än 100 år Östersjöområdets militärindustriella centrum.

Karlskronas marina och maritima arv har förts vidare till vår tid med över 300 års obruten verksamhet. Såväl örlogsbas som skeppsvarv har brukats kontinuerligt sedan grundläggningen. Hela området med örlogsstadens centrala delar med varvsområdet, marinbasen och den omgivande försvarsanläggningen är en provkarta på 300 år av befästningskonst. Karlskrona har, i motsats till liknande örlogsbaser på andra håll i Europa, levt vidare och utvecklats.

En kontinuerlig användning och det faktum att miljön varit förskonad från förstörelse i form av krigshandlingar och brandkatastrofer medför att byggnader och anläggningar är

synnerligen välbevarade. Sammantaget är miljön som helhet unik, både i ett nationellt och i ett internationellt perspektiv.

Fästningstornet Kurrholmen är tillsammans med det närliggande God natt de sista exemplen på den äldre befästningstekniken i Sverige, en teknik som vid tiden överspelades av den moderna artilleritekniken. Tornen blev omoderna redan innan de hann färdigställas och bestyckas. De är också de sista exemplen på befästningstekniken "kärntorn" som föredragits i Sverige sedan medeltiden. Tornets gedigna material och det skickliga hantverket som syns i exteriören har resulterat i en byggnad av byggnadsteknisk hög kvalitet.

Kort historik och kulturhistorisk beskrivning

Örlogsstaden Karlskrona grundades 1680 i en tid då Sverige var en stormakt i Europa med besittningar runt hela Östersjön. Karlskrona hade ett strategiskt läge i strävan att försvara riket och på kort tid byggdes en sammanhängande helhet med befästningar, hamnar och skeppsvarv och en civil stad.

En serie av befästningar byggdes från slutet av 1600-talet och framåt, dels på Trossö och anslutande öar och dels i havet. I enlighet med fortifikationsingenjören Erik Dahlbergs befästningsplan inleddes genast arbetet med att befästa inloppet till Karlskrona med uppförandet av Drottningkärs kastell och Kungsholms fort som bildade det yttre skyddet av inloppet. Närmare örlogsbasen och varvet byggdes de inre befästningarna på Koholmen, Ljungskär och Mjölmarholmen. Mellan dessa inre och yttre befästningar uppfördes vid mitten av 1800-talet de båda fästningstornen Godnatt och Kurrholmen.

De tillkom efter en serie utredningar av Karlskronas fasta försvar under 1850-talet. Man befarade att de ångdrivna fartyg som börjat användas utgjorde ett större hot som de yttre befästningarna vid Drottningskär och Kungsholmen inte kunde stå emot. En inre försvarslinje med sex kärntorn planerades av fortifikationsbefälhavaren Adolf Lindman. När tornen planerades hade inte artilleritekniken utvecklats nämnvärt sedan Dahlbergs tid, varför tornen i princip fick samma utförande som 200 år tidigare. De utformades som massiva runda torn med tjocka murar av gråsten i vilka kanonkasematter byggdes.

År 1860 påbörjades byggnadsarbetena på Kurrholmen och två år senare var tornet uppfört i dess helhet och kunde börja inredas. När tornet stod färdigt 1863 var det redan omodernt och det bestyckades därför endast under en begränsad tid. Artilleriets snabba utveckling vid denna tid, bland annat med framtagandet av räfflade eldrör, gjorde att befästningstorn med den här typen av murverk inte kunde stå emot den verkan de nya kanonerna gav. Befästningsplanen, som omfattade flera liknande torn, fullföljdes därför inte. Befästningstornet på Kurrholmen minskades även med en våning efter revidering av de ursprungliga planerna. Istället satsade man på utbyggnad av befästningen på Kungsholmen. Fästningstornen Godnatt och Kurrholmen blev därigenom de sista anläggningarna i Sverige som uppfördes som medeltida kärntorn.

År 1870 avskrevs de båda fästningstornen ur krigsorganisationen och Kurrholmen fick istället en sekundär användning som förråd för militären. År 1891 började man förvara laddade granater i tornet och en åskledare sattes upp på tornet. Transporter av granater från bryggan skedde vid den räls som lades ut på holmen 1911. År 1916 användes tornet även som förråd för eldfarliga oljor. För detta ändamål installerades en transporthiss och järnluckor sattes in för fönstren och i embrassyerna. År 1932 utfördes vissa ändringsarbeten i batterivåningen, då minor började förvaras i tornet. I källaren byggdes brunnen om för provtryckning av minor. Brunnen byggdes ursprungligen för att förse

tornet med kylvatten. Några år senare gjordes ändringar i tornet för att ge plats åt ett ökat antal minor samt sjunkbomber.

1935 förklarades fästningstornet för byggnadsminnesmärke (numera benämnt statligt byggnadsminne).

År 1963 togs fredstaket bort. Taket var ett enkelt brädtak och täckt med papp. Sedan Statens fastighetsverk övertagit förvaltningen 1993 försågs tornet med ett nytt fredstak 1995 och tornet har därefter restaurerats ut- och invändigt.

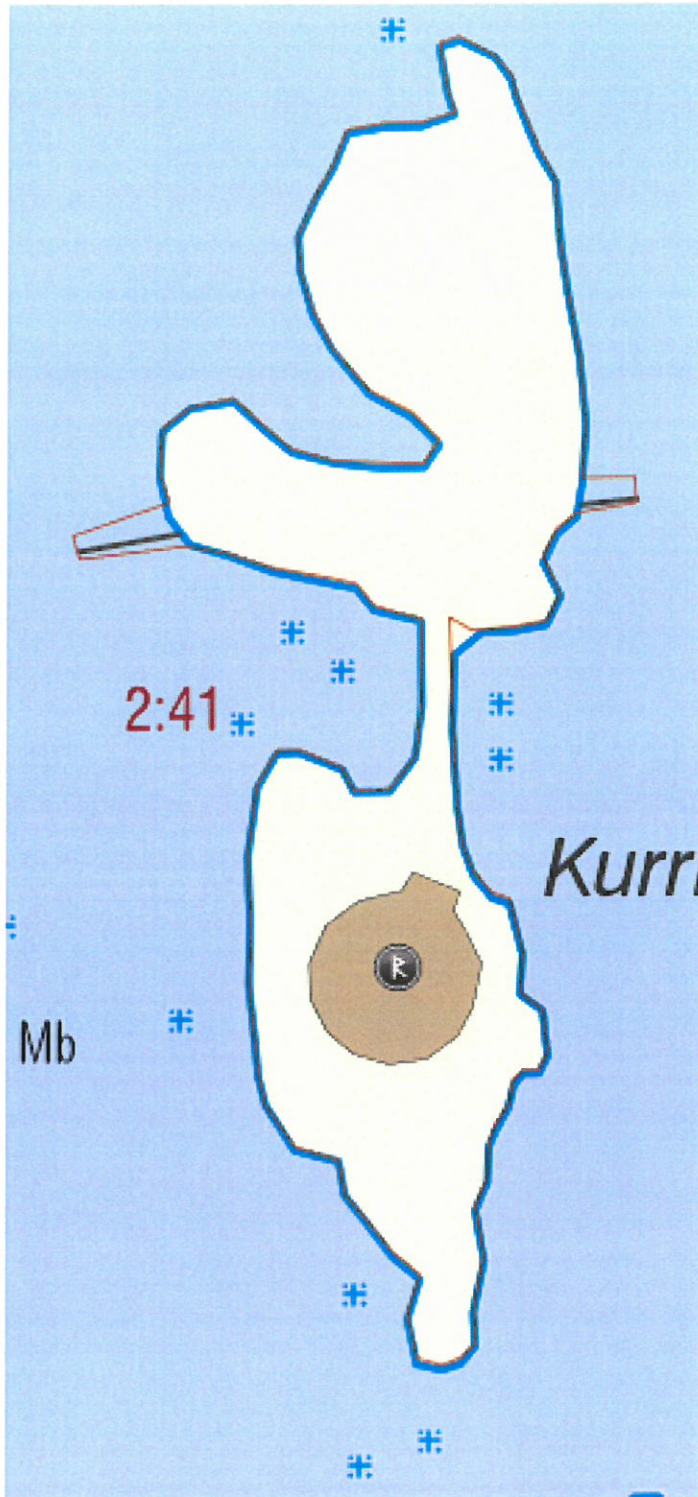
Fästningstornet är cirkelformat och grundlagt direkt på berget. I centrum finns ett cirkulärt ljusschakt och åt nordväst ett utstickande trapphus. Trapphuset har ett sadeltak och gavelröste av rödfärgad panel. Här finns byggnadens huvudingång och trapphuset har även embrassyrer för skyttar.

Bottenvåningen användes som tygförråd. Förmodligen fanns köket här. På varje våning fanns ett krutmagasin. De är belägna åt nordost, dvs. åt det mest skyddade hållet. I krutmagasinet finns ventilationskanaler för bortvädring av fukt. I trapphusets bottenvåning finns ett avträde.

Yttermurarna är uppbyggda av gråsten i kvadernurning. Stenarnas ytor är pikhuggna med inslag av fördjupningar, så kallade pottor. Embrassyrerna är markerade med svagt framspringande stickbågar och den cirkulära muren kröns av en kraftig profilerad list av gråsten. De är på insidan försedda med järnluckor. Trappstegen är uppförda av kalksten liksom den avslutande trappkupan på översta planet. Även nederdelen av takplanet är byggd av kalksten. På översta planet löper ett smidesräcke runt den cirkulära ljusgården. Invid räcket finns sex huvar som täcker rökgångar från planet under.

Ljusgårdens markbeläggning består av kalkstensflis. Vattengropen på ljusgården var ursprungligen avsedd för att försäkra tornet med kylvatten, men byggdes senare om för att användas som provtryckningsbrunn för minor.

I interiören består huvuddelen av allt vertikalt murverk av kalksten. Inslag av gråsten förekommer också i den yttre yttermuren. Alla valv är slagna av tegel och de två krutmagasinet väggarna är reveterade med tegel. Väggarna på övre våningen och i trapphuset är putsade och vitkalkade, förutom i krutmagasinet. Stegen i trappan är gjorda av kalkstensblock. Bottenvåningen är oputsad. I bottenvåningen återstår rester av det tegelgolv som lades in 1892.

Bilaga 1.

Kurrholmens fästningstorn

Brun linje på kartan avgränsar det statliga byggnadsminnet

